„CASA INIMILOR SFĂRÎMATE" de G. B. Shaw

Data premierei : 18 iunie 1963. Direcția de scenă : Radu Penciulescu. Decoruri-costume : Dan Nemțeanu. Distribuția : Ștefan Ciubotărașu (Căpitanul Shotover) ; Florin Scărlătescu (Alfred Mangan) ; Mircea Șeptilici (Hector Hushabye) ; Mircea Constantinescu (Mazzini Dunn) ; Ștefan Tapalagă (Randall Utterword) Gh. Dinică (Un spărgător) ; Nineta Gusti (Hessiona Hushabye) ; Sanda Toma (Ellie Dunn) ; Marga Barbu (lady Ariadna Utterword) ; Tamara Buciuceanu-Botez (doica Guiness).

Ciudățenia *Casei inimilor sfărîmate* este mai mult o prejudecată datorită căreia s-au umplut multe pagini de comentarii critice, privitoare nu atît la conținut cît la formă, la „modalitatea" aleasă de B. Shaw pentru tratarea temei respective.

„O piesă în manieră rusească, pe teme englezești" sună destul de îmbietor pentru cei dornici să tălmăcească titluri și subtitluri. În ce privește „maniera rusească" a lucrării, formularea nu trebuie judecată în litera, ci în spiritul ei. Pentru că este evident că ea n-a determinat la Shaw o manifestare epigonică, ci se dovedește mai degrabă a fi un omagiu pe care un mare creator îl aduce altor mari creatori, ca Tolstoi, Cehov sau Gorki, alături de care se situează și a căror poziție critică o îmbrățișează. Shaw-satiricul n-a scris deci „à la Cehov", ci în stilul său propriu, despre o lume pe care o întîlnim și la marii scriitori pe care el îi prețuia atît. Această precizare este importantă de reținut, dacă cumva nu s-a impus de la sine încă de la primele pagini. Căci se vede foarte curînd, în *Casa inimilor sfărîmate*, că sarcasmul, verva-satirică, ironia și forța pledoariei atît de personale determină și stilul literar. Ca să nu mai vorbim despre „temele englezești", cărora încă din prefață autorul ține să le extindă trimiterile la acelea ale unei întregi lumi deopotrivă cu cea insulară.

Așadar, avem de-a face cu o piesă shawiană, cu nimic mai presus sau mai prejos de restul marii și prețioasei lui opere. Nici nu se „discută" mai mult ca în altele, nici de întîmplat nu se întîmplă lucruri mai spectaculoase decît în restul pieselor lui. Căci *Casa inimilor sfărîmate* se situează exact ca o continuare, pe o anume treaptă, a luptei ce se simte în întreaga manifestare literară a celebrului scriitor englez. Lumea piesei este lumea vremii. Căci Shaw, ca și Shakespeare, credea profund că teatrul trebuie să fie oglinda vremii și a lumii ei. Aceasta, bineînțeles, nu este o prejudecată, ci un crez, de natură să dea creației literare a unui scriitor sens și să-i aducă chiar nemurirea.

Piesă scrisă în timpul primului război mondial, *Casa inimilor sfărîmate* înmănunchează tot ceea ce lumea burgheză oferea mai grăitor, mai pilduitor ca descompunere morală, tot ceea ce „tindea" către acea desăvîrșire întru inutilitate, tendință conștientă, liber consimțită, „superioară", un prag al rafinamentului, dar, în același timp, și începutul sfîrșitului acesteia. Îi întîlnim în lucrare pe acei despre care s-a spus că ar fi, cu o expresie foarte plastică, „fin de race", pentru care fabricanții de țigarete scumpe imprimau pe pachete avizul „for dandies only" și alte asemenea subtilități comerciale. Pe aceștia Shaw îi poartă în cele trei acte ale lucrării sale dramatice, spre a le desena în amănunt trăsăturile. Pentru că, deși din aceeași castă și slujind pe altarul aceleiași voluptuoase delăsări în valurile inutilității și dezalcătuirii, fizionomia lor nu este unică, ci are expresii multiple.

În piesă nu se întîmplă mai nimic, deși în afara conflictului ei, atîta cît este, se desfășoară, puternică și aprigă, prima conflagrație mondială. Dar aceasta n-a ajuns la urechile celor din Casa inimilor sfărîmate, despre care personajul central, bătrînul căpitan Shotover, se exprimă în termenii cei mai drastici — dar în același timp și mai puternic caracterizanți — ca despre o adunătură de descreierați. Nici chiar bomba care explodează către finalul piesei, ucigîndu-i pe Mangan și pe Spărgător, nu are în mintea lor

www.cimec.ro

o reprezentare precisă. Ei o consideră cel mult ca pe un ciudat accident, nu lipsit de haz.

Voita separare de tot ceea ce este realmente omenesc şi obişnuit omenesc, urmărită de Shaw, are darul să accentueze morbiditatea şi inutilitatea, cele două principale caracteristici pe care le vrea cu precădere puse în lumină. Aci, în Casa inimilor sfărîmate, aproape nimeni nu se înţelege cu nimeni. Mai mult se monologhează. Un adevărat dialog de surzi. Bătrînul Shotover şi Ellie se aud, într-un răstimp, şi între ei se naşte o afecţiune de spirit şi năzuinţe, triumfă, pe o fîşie de existenţă, luciditatea şi bunul-simţ. Dar triumfă simbolic, nu cu o urmare imediată şi precisă, ci mai mult ca o dorinţă a lui Shaw de a se convinge pe sine că aceste aptitudini umane pot afla credit cîndva şi undeva. La fel cum îl ucide pe Mangan spre a convinge că Manganii nu sînt supraoameni şi că nu le doreşte altceva decît ceea ce în mod concret aceştia fac unei bune părţi din omenire.

Nu s-ar putea spune că este foarte lesne să asişti la un spectacol cu această piesă. Şi, pe cît ştiu, pretutindeni în lume, în rarele transpuneri scenice, lucrarea a ridicat politicoase „nedumeriri", care ascundeau poate, uneori, insatisfacţia respectivilor de a fi supuşi la un efort de înţelegere, nu totdeauna dorit, şi nu prea plăcut cînd constatau că sînt vizaţi.

Colectivul Teatrului de Comedie din Bucureşti şi regizorul Radu Penciulescu nu au nevoie, în consemnarea criticului, de laude exprimate în termeni convenţionali. Ar însemna să subestimăm strădania şi cuceririle artistice ale celor chemaţi să dea viaţă acestei dificile piese. E preferabil să reţinem şi să menţionăm ceea ce au realizat într-adevăr în deslușirea şi transpunerea lucrării shawiene. Regia s-a preocupat, dar nu singură (şi se simte efortul colectiv şi îndrumarea neobosită regizorală), să asigure traiectoriile personajelor astfel ca interpreţii să concretizeze şi să nuanţeze, în acelaşi timp şi fără echivoc, lumea Casei inimilor sfărîmate. Treaba aceasta n-a fost nici simplă şi nici uşoară, pentru că în această împrejurare, poate mai mult decît în altele, actorilor li s-a solicitat o covîrşitoare contribuţie şi răscolire a mijloacelor şi vibraţiei proprii. Căci *Casa inimilor sfărîmate* trebuie să fie într-adevăr ceea ce se numeşte un spectacol de actori.

Odată pus pe direcţie, fiecare interpret trebuie să-şi conducă personajul îmbogăţindu-l replică cu replică, căutînd să-i descifreze „logica" întru completarea portretului, spre a-l putea transforma într-un tip definit.

Relaţiile dintre personajele acestei lucrări dramatice sînt puţine, incoerente, nu întotdeauna semnificative pentru evoluţia lor (absolut necesară). O singură relaţie este certă, şi ea oferă unghiul din care trebuie privite permanent: aceea dintre autorul piesei şi eroii lui. Şi atunci (este o scăpare în spectacol) cînd s-a pierdut din vedere acest unghi s-au produs şi unele inadvertenţe. Ca, de pildă, în evoluţia personajului Alfred Mangan.

Dacă Bernard Shaw a detestat global lumea pe care o prefigurează în piesă, pe unii dintre membrii ei i-ar fi ucis prin satiră (bineînţeles, zîmbind, şi bineînţeles că moartea ar fi fost mai lentă), pe alţii i-ar fi privit cu un dispreţ suveran, iar pe cei ca Mangan nu s-ar fi sfiit să-i execute, să-i dinamiteze sau, aşa cum se întîmplă în piesă, să-i trimită undeva unde cu siguranţă le va cădea o bombă în cap. Este o dorinţă a lui, expres mărturisită, în legătură şi cu Mangan şi cu alte personaje din categoria lui. Dar interpretul personajului, atît de înzestratul Florin Scărlătescu, s-a lăsat tentat să interpreteze direct o replică a personajului său, care trebuia mai degrabă să fie demascată ca o sursă a nocivei lui ipocrizii şi perfidii, ceea ce bineînţeles ar fi justificat şi ar fi făcut chiar dezirabil sfîrşitul funest pe care i-l alesese Shaw. Dar Florin Scărlătescu a considerat probabil că G.B.S. n-a fost prea darnic cu acest personaj în ce priveşte datele de farmec personal şi uman şi a transferat din propriile sale caracteristici unui erou care nu le merita. Acestuia nu i-a făcut nici un serviciu, în timp ce lui personal Florin Scărlătescu şi-a făcut un deserviciu. Căci de la un anumit moment, spectatorul are sentimentul că în viaţa personajului Mangan s-a produs o schimbare, un salt calitativ pe care piesa nu l-a reţinut, şi că el trebuie să capete o aureolă aproape martirică, pe care autorul n-a intenţionat-o. Această inconsecvenţă, de astă dată actoricească, se datoreşte, îndrăznesc să cred, unui zel interpretativ care a scăpat de sub controlul regizoral. Creaţia actoricească demonstrează şi de astă dată în mod concret

www.cimec.ro

că trebuie să se încadreze în spiritul textului — trecut prin spiritul actorului, dar nu independent de al autorului. Aceasta este o rezervă pe care aş formula-o în legătură cu spectacolul Teatrului de Comedie.

De aici înainte urmează analiza creaţiilor autentice şi complete ale componenţilor distribuţiei. Ştefan Ciubotăraşu şi eroul său, Căpitanul Shotover, de pildă, ni se revelează sub aspectul unei înţelegeri, sînt tentat s-o numesc reciproce — pînă într-atît actorul l-a înţeles pe erou, dar mai ales pe autor. Am reţinut minunatele treceri şi ştiinţa nuanţării pe care Ştefan Ciubotăraşu le-a aplicat în descifrarea personajului încredinţat lui, fără să urmărească un efect sau o demonstraţie actoricească în sine, ci preocupat permanent să înţeleagă ceea ce a gîndit Shaw. Pilduitoare este înţelegerea realizată cu personajul Ellie Dunn (Sanda Toma), singurul autentic cuplu din piesă, a cărui evoluţie redă însăşi intensitatea şi asigură o geană de lumină acestei piese atît de sumbre despre nişte fiinţe atît de morbide. Interpreta Elliei Dunn a făcut, la rîndu-i, alături de marele actor al Teatrului de Comedie, proba unei maturităţi de gîndire şi a unei capacităţi de selectare a mijloacelor actoriceşti celor mai potrivite, încît nici o clipă apariţia, replica sau pauza prin care trăieşte Ellie în scenă nu sînt momente amorfe, ci încărcate de semnificaţii, marcînd cu precizie cele trei stadii prin care trece eroina odată cu scurgerea faptelor dramatice. Mircea Şeptilici a exercitat duelul cu Hector Hushabye într-o spumoasă persiflare, dar şi dezvăluire, fără gratuitate şi cu graţie, în redarea unui astfel de dandy — cum îi plăcea lui B. Shaw să-i apostrofeze pe sclivisiţii de care se lovea adesea (deşi nu se lăsa decît arareori invitat la ospăţurile unde i-ar fi putut întîlni grupaţi). Nineta Gusti n-a fost cu nimic mai prejos decît colegii ei de distribuţie în înţelegerea şi redarea Hessionei Hushabye, actriţei fiindu-i proprii, de astă dată, o dezinvoltură şi o tratare spirituală, nu fără subtext, a unui personaj care comportă tocmai tălmăcirea unor sensuri ascunse, dincolo de cele exprimate în replici. Pornită pe o şarjă care cerea siguranţă şi simţ al echilibrului, Marga Barbu, în lady Ariadna Utterword, a demonstrat şi şi-a demonstrat în primul rînd ei însăşi o treaptă superioară în meşteşugul actoricesc. Cu morgă şi „graţie", dar lipsită de sensibilitate şi gingăşie autentice, lady Ariadna, în interpretarea ei, a exprimat de fapt o întreagă categorie socială. Deşi de o întindere mai redusă — de fapt, o succesiune de apariţii — rolul doicii Guiness a rămas, datorită interpretării Tamarei Buciuceanu, o figură pregnantă şi deloc neutră, în această lume în care Shaw n-a lăsat nimic de prisos. Doi tineri interpreţi ai Teatrului de Comedie au fost însărcinaţi să ducă la bun sfîrşit şi la nivelul artei două roluri care cereau cel puţin o serioasă experienţă actoricească: Randall Utterword, încredinţat lui Ştefan Tapalagă, şi personajul de o deosebită semnificaţie, despre care s-a scris atît şi despre care se pot înţelege atîtea — Spărgătorul, încredinţat lui Gheorghe Dinică. Se poate vorbi la ambii actori despre o demonstrare a însuşirilor şi a ţinutei lor artistice, dovedită în aceste roluri, care în economia spectacolului n-au căpătat totuşi importanţa exactă pe care ar fi trebuit s-o aibă, poate şi datorită faptului că s-au urmărit unele accentuări care, fatal, au lăsat în umbră alte *argumente*.

Un spectacol ca cel oferit cu *Casa inimilor sfărîmate* nu poate fi primit în mod egal de către toată masa spectatorilor. El este receptat la niveluri diferite, dar lucrul cel mai preţios este că nimeni nu se înşală asupra concluziilor şi tezelor piesei. Şi acesta este un mare merit.

Mircea Alexandrescu

www.cimec.ro